

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΖ' (ΕΞΑΜΗΝ Β')

Σάββατο Ἀθήνα, 8 Αὐγούστου 1920

ΑΡΙΘ. 696

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ: Στὴ μνήμη τοῦ Κ. Χατζόπουλου
Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ: Ὁ ἄνθρωπος.
ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ: Γύρω στὸν ποιητὴ.
Δ. ΓΑΝΗΣ: Ἡ ὁμορφιὰ μιᾶς ἠθικῆς ἀξίας.
ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ: Ὁ Δημηματογράφος Κεί-
στα: Χατζόπουλος.
ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ: Ἡ ποίηση τοῦ Κ. Χατζόπουλου.
Ν. ΓΙΑΝΝΙΟΣ: Ὁ Χατζόπουλος σοσιαλιστής.
ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ: Τοῦ Πέτρου Βασιλικοῦ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ: Ψηφίσματα — Τηλε-
γραφήματα.
Κ. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ: Γράμματα στὸν Παρορίτη
καὶ Για νιό.
ΣΠ. ΒΑΡΔΑΡΟΥ: Σκίτσο τοῦ Χατζόπουλου ἀπὸ
φωτογραφία.
Ε. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ: Σκίτσο τοῦ Χατζόπουλου
ἀπὸ τὸ φυσικό.
Περιοδικὰ — Χωρὶς γραμματόσημο.

ΤΟ ΦΥΛΛΟ ΤΟΥΤΟ ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΚΩΣΤ. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ Κ. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

Γύρω ἀπὸ κάπιο πράσιν ο κλωνὶ πού θὰ σὲ στέψει,
—Μ' ὄλο πού σὲ πολυκαιρὴν ψυχρότη ἀποξενώσαμε —
Σοῦ πλέκω μὲ βαριὸ καρδιὰ καὶ πικραμένη σκέψη,
Τὰ ρόδα μιᾶς τριανταφυλλιάς πού νέοι μαζί φυτέψαμε.

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Ἐπειδὴ ὁ «Νουμάς» ἔτυχε νὰ θγαίνει στὴν Ἑλλάδα, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ δικαιολογήσουμε τὸ σημερινὸ μὲς φύλλο, τὸ ἀφιερωμένο στὴ μνήμη τοῦ λογοτέχνη καὶ παλιοῦ μας συνεργάτη Κ. Χατζόπουλου. Ὅ,τι θεωρήσαμε ἐμεῖς χρέος μὲς νὰ γίνῃ, μερικοὶ τὸ ἐχτιμήσανε ὡς πράξη μας ἀξία θανατισμοῦ, καὶ βροθήκανε καὶ ἄλλοι πού τὸ χυσιχρησίωσαν ὡς ὀλιωδολογία παράτονο καὶ ἀδικιολόγητο, μιά καὶ ὁ «Νουμάς» εἶχε προσωπικά μαζί του, προσωπικά πού φτάσανε μάλιστα ἴσως μὲ τὸ κατώφλι τῆς Ἐισαγγελίας.

Στὴν Ἑλλάδα, βλέπετε, ἔτσι συνειθίζουμε νὰ τὰ βλέπουμε τὰ πράγματα νὰ βάζουμε τὰ προσωπικά μας πόνου ἀπὸ τίς ἰδέες καὶ πόνου ἀπὸ τὰ γεγονότα ἀκόμα καὶ πολλὰς φορὲς νὰ κρίνουμε ἕνα συγγραφέα καὶ ἕναν ποιητὴ, ὄχι μὲ τὸ μέτρο τῆς ἀξίας του, ἀλλὰ μὲ τὸ μέτρο τῆς προσωπικῆς μας ἐχτιμῆσης, ἀκόμα καὶ τῆς κοινωνικῆς σχέσης μὲς αὐτόν. Ἀκολουθώντας τὴν Ῥωμαϊκὴ αὐτὴ ταχτικὴ ὁ «Νουμάς», δὲν ἔπρεπε νὰ μιλήσει καθόλου γιὰ τὸ Χατζόπουλο.

Ὅσο ὁ «Νουμάς» τοῦ ἀφιερώνει ὀλίγο φύλλο καὶ τοῦ ἀφιερώνει μὲ τὴ συνείδηση πὺς κἀμινε τὸ χρέος του, πὺς ἀποδίνει δίκαια τιμὴ σ' ἕναν ἄγνο ἰδεολόγο, σ' ἕναν τεχνίτη πού σεβάστηκε τὴν τέχνη του, σ' ἕναν ἄνθρωπο κατὰ βάθος ἠθικό. Γιατὶ οἱ νευρικότητες του καὶ οἱ παράλογοι τίς περισσότερες φορὲς θυμοὶ του — σύννεφα περαστικά στὴν αἰθρία τῆς συνείδησής του — δὲν μποροῦνε νὰ μποῦνε στὴ ζυγαριὰ καὶ νὰν τοῦ λιγοστέψουν, οὔτε τοσοδὺ, τὴν ἀξία του.

Θυμᾶμαι, καὶ θὰ θυμᾶμαι πάντα μὲ συγκίνηση τὰ γράμματα πού μοῦστελενε ἀπ' τὴ Γερμανία, τὴλεγραμμένα ἐκεῖνα χρόνια τῆς ἀδερφικῆς μας συνεργασίας στὸ «Νουμάς». Στὰ γράμματα ἐκεῖνα, τὰ γεμάτα ἀγάπη, εὐκρίνεια καὶ εὐθυκρισία, καμάρονα καὶ χαρμόμουνα ἕναν τύπο ἀληθινὰ ἰδανικό, ἕναν ἄνθρωπο πού ζοῦσε πόνου ἀπὸ πρόσωπα καὶ ἀπὸ πράγματα, στὸν κόσμον μὲς τῆς Ἰδέας, ἄνθρωπο ἤρεμο, κλοκάγαθο, ἰσορροπημένο, πού ἀναγνώριζε τὸ δικό καὶ τὴν ἀξία τοῦ κθενός καὶ πού μὲ μιὰ καλλιγραφία ἀσυνήθιστη ἔδωκανε νὰ τελώθει καὶ νὰ παινεῖται τὸ καλό, μὰ καὶ νὰ καταβαρῶσει ἀσπλαγχνὰ καὶ ἀλύπητα κείνο, πού κατὰ τὴ γνώμη του, εἶτανε σάτιο ἢ τσαρλατάνικο.

Ὁ ἄνθρωπος αὐτός ὁ ξεχωριστός, ἄρχισε, γιὰ μένα τοῦλάχιστο, νὰ χάνεται σιγά σιγά, ἀκόμα καὶ νὰ παραμορφώνεται, ἀπὸ τότε πού κατέβηκε στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀνακατώθηκε μὲ τὴν ἐδῶ ζωὴ. Ὑποθέτω, καὶ ὅσο τὸ συλλογίζομαι καὶ τὸ βραχνίζω περισσότερο ἀρχινῶ καὶ νὰν τὸ πιστεύω, πὺς γιὰ τὴν τέτατα παραμόρφωση τοῦ ἐξωτερικοῦ ἄνθρώπου, (γιατὶ ὁ ἐσωτερικός ἄνθρωπος δὲν ἀλλάζει ποτέ), φταίει περισσότερο ἢ περιεκλωσιὰ, τὰ γέρι (δὲ πὺς, θαρῶ, μπορεῖ νὰποδοθεῖ Ῥωμαϊκά τὸ milieu) παρὰ ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος. Γιὰ ν' ἀντιέξει κινεῖς στὴ Ῥωμαϊκὴ τἀγέρι, τὸ κοινωνικό, γιὰ νὰ χωνέψει τὰ τόσα πράξενα, καὶ πολλὰς φορὲς καὶ ἀηδέστατα, πού φίνονται γύρω του, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ σταθεῖ ὀρθός στὰ πόδια του καὶ νὰ μὴν κλινοῖτε κατὰ τὴν ἀηδία καὶ ἀπογοήτειαν, πρέπει νὰχει νῆτρα ἀποσπένει καὶ πρέπει ἀκόμα νὰχει τὸ μεγάλο χάρισμα νὰδίκωρεῖ, νὰ περιφρονεῖ κάποτε καὶ νὰ κορυφαγαλάξει σὺ

χνότατα.

Τὰ νεύρα ὁμως τοῦ Χατζόπουλου εἰντουσαν παρα-
πολύ ὀδύνατα. Πειραζότανε μὲ τὰ παραμικρότερα,
τὸν ἐνοχλοῦσαν ὄλα, ὄλα τὰπικρνε κατάκαρδα. Καί
γιὰ τοῦτο ἡ νευροκόττητά του εἶχε φτάσει στὸ κατα-
κόρυφο, οἷ σημεῖο δηλ. πού νὰν τοὺς ὑπομιμᾶζεται ὀ-
λους, νὰν τὰ θᾶξει μὲ τοὺς καλύτερους φίλους του,
νὰ πικραίνει θανατερά ἀνθρώπους πού τὸν ἀγαποῦ-
σαν καὶ τὸν ἐχτιμοῦσαν ἀνεπιφύλακτα. Καὶ τὸ πῶ
περὶεργο ἀκόμα εἶναι πὼς ἀρχίνησε νὰ παραμορφώ-
νετσι, ἀμέσως μόλις τἀποφάσισε νὰ κατεβεῖ στήν Ἑλ-
λάδα. «νὰ π ρ ο π ο ν ε ἴ τ α ι γ ιὰ τὴν κἀθοδό του».
Γιατὶ μονίχα ὡς μὴ τέτια π ρ ο π ὄ ν η σ η μπορεῖ
νὰ κριθεῖ κείνη ἡ χοντροφάρσα πού μᾶς σκάρωσε τό-
τε, σὲ μὴ σιγιμὴ κρισιμώτατη τοῦ ἀγῶνα μᾶς, στέλ-
νοντῆς μᾶς ἀπὸ τὸ Μόναχο, μὲ τῶνομα Γ ρ η γ ὀ ρ η ς
Π α π α σ τ ᾶ θ η ς ὕμνους γεμάτους θαυμασμὸ καὶ
ἀχολίνωτο ὑπερλυρισμὸ γιὰ τὸν Παλαμά, τὸν ὑποφα-
νόμενον, τὸ Ρήγα Γκόλφη κλπ. καὶ κοινολογῶντας
στοὺς δημοσιογράφους τῆς Ἀθήνας, ἀμέσως ὕστερα
πού κατέβηκε δῶ, πὼς εἴμαστε ὄλοι μᾶς, οἱ γύρω στὸ

«Νουμά», τόσο ἀπλοχοί, ὄστε πῆραμε στὰ σοβαρὰ
μὴ τέτια φάρσα ! Πού νὰν τὸ σκαφτοῦμε μὲς οἱ φτω-
χοί, πού τὰ χτυπήσαμε ὄλα κάτου γιὰ χάρη τοῦ Ἄ-
γῶνα, καὶ ζωὴ καὶ κοινωνικὲς θέσεις, καὶ περιοσιές,
ἀκόμα καὶ τὸ ψωμί μᾶς, πὼς ἕνας δικὸς μᾶς, πού
τὸν εἶχαμε καμᾶρι μᾶς καὶ τὸν ἐλιβανίζαμε νύχτα μέρα
στὸ «Νουμά», θᾶρχότανε μὲ τέτια παιδιζοκωμώματα.
πού μόνο στὸ φίλο μου κ. Πολ. Δημητροζακόπουλο δι-
κολογιόντουσαν, νὰ μᾶς σατυροῖσει καὶ νὰ μᾶς ρεζι-
λέψει. ἔτσι στὰ κλά κἀθούμενετα. καὶ δίχως ἀφορημῆ.
τὸν ἀγῶνα μᾶς !

Γιὰ τοῦτο ὑποστηρίζω μὲ πεποίθηση, πὼς ὁ Χατζό-
πουλος ζημιώθηκε σημαντικά, ὡς ἀνθρώπος, πού κα-
τέβηκε στήν Ἑλλάδα. Ἴσως νὰ ζημιώθηκε καὶ τὸ
Γλωσσικὸ ζήτημα, ἴσως κὶ ὁ Σοσιαλισμὸς, ἴσως κ' ἡ
Τέχνη του ἀκόμα. Ἄν ἔμενε στή Γερμανία κὶ ἂν πέ-
θαινε κεί, ἀνάμεσα στοὺς ἰσορροπημένους καὶ ταχτο-
πειμένους Γερμανοὺς, ἀμόλιντος κὶ ἀπείραχτος ἀπὸ
τὸ νεοελληνικὸ τᾶγέρι, θᾶμενε ἡ δῆμιση τοῦ πῶ ἐξα-
υλιωμένη σὲ μᾶς κ' ἔτσι θᾶτανε κὶ ὄλωσιόλου περιτ-
τὸ τοῦτο μου τὸ δικιολογητικὸ ἄρθρο.

Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΥΡΩ ΣΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ

— Ἀμέσως ὕστερ' ἀπὸ τὸ Μαλακάση, πού ἐξακο-
λουθῶ νὰ τὸν θυμῶμαι πάντα, καὶ με ὄλαια μου οἰά-
θεση ἀπέναντι του, χρυσομαλλο ζωηροτατο παιδί, νὰ
φέρηνη βόλτες κάτου ἀπὸ τὸ σπιτι μου, καθάλλαρης
πρώτης, στέκεται στήν ἐνθύμησή μου ὁ Κωσταντίνος
Χατζόπουλος. Στὸ ἴδιο μέρος, τὸν ἀγγαντενω, ἐφησο
μαθητοῦν, νὰ προχωρῆ στὸ ὄρομο, φροντισμένα, κομ-
ψοντιμένο στὰ κατᾶλευκα. Κὶ ἀπὸ τότε, σὲ ὄλους μου
τοὺς στοχασμοὺς γιὰ κείνον καὶ σὲ κάδε μου ἀπὸ κεί-
νον ἐντύπωση, ἀπὸ τῆ ζωὴ του τῆ φιλολογικῆ καὶ τὰ
προσωπικὰ του πρὸς ἐμένα φερσιματα, μοῦ στέκεται
ἀνακατομένη ἡ εἰκόνα του μ' ἕνα λευκὸ ξαγνάντεμα.

— Ὑστερ' ἀπὸ χρόνια βρεθῆκαμε ἀνταμωμένοι
σὴν Ἀθήνα. Ἐγὼ, πρεσβύτερος, κάπως ἀπὸ τότε ἀ-
κοσμένους μὲ στίχους μου σκόρπους ἐδῶ κ' ἐκεῖ, σὲ
περιοδικὰ κ' ἐφημερίδες ὁ καιρὸς τῶν Ἐτραγου-
διῶν τῆς πατρίδας μου, καὶ πρὶν ἀκόμα. Κ' ἕνας τρί-
τος, πού τρελαίνεταν γιὰ τὸ Λαμζοτινο. Ἐξυπνο παι-
δί, γεμᾶτο σκέψη κ' ἔρωτα πρὸς τὴν ποίηση, πληρῶ-
νοντας, ποιὸς ξέρεῖ ! ποιὸς ἀμικριές πατρογονικῆς,
ἀφανιστηρ' ἐξαφνα στοὺς σκοτεινοὺς λαβύρινθους
μᾶς τρέλας. Ὁ Χατζόπουλος εἶταν ἀπὸ τότε ζωηρός,
ἀνυπόταχτος, διαχυτικός ἢ συμμαζεμένος, κατὰ τὸ κέ-
φι του, πάντα κὶ ἀπὸ τότε ποτὲ ἰσορροπημένος, μὰ
γιὰ τοῦτο καὶ ξεχωριστός, ἀξιαγάπητος ἀπὸ τότε
μοῦ κίνησε τὴν προσοχή, μοῦ ξύπνησε τὴ συμπάθεια.
Ἀγάλια ἀγάλια τὴν ἀγάτιγ στὸ τέλος τὸ θαυμασμὸ.
Σημειῶστε πὼς ἡ ἀγάτη κὶ ὁ θαυμασμὸς ποτὲ δὲν ἔ-
λειψαν ἀπὸ μέσα μου, καὶ τότε ἀκόμα πού κινεῖς θᾶ
στοχεζότανε πὼς θᾶ τοῦ γύριζα ἢ πὼς θᾶ ἔπρεπε νὰ
τοῦ εἶχα γυρίσει τὴν πλάτη. Τὸν καιρὸ ἐκεῖνο εἶταν ἔ-
ρωτευμένος γερά μὲ μὴν ἀρχοντοπούλα, πού κάδοταν
σ' ἕνα ἀπὸ τὰ μέγαρα τῆς ὁδοῦ Σταδίου. Γιὰ τοῦτο
σιχνὰ τὸ ζαχαροπλαστεῖο πού εἶταν ἀντίκρυ στὸ μέ-
γαρο, τὸν τραβοῦσε, καὶ μᾶς ἀντάμων' ἐκεῖ. Ἐγραφε
τότε τοὺς πρώτους του στίχους. Μερικοὺς μοῦ τοὺς

ἐμπιστεύεταν χειρόγραφοι. Δὲν πρόσεχα καὶ ποὺ
στοὺς πρώτους στίχους του, ἴσως γιὰ εἶμουν ἐγω-
στικὰ κρατημένος ἀπὸ τοὺς δικούς μου. Ἡ «Ἐδου-
μικᾶ» τοῦ Δημητρίου Καμπουρογλου, πού φιλοξένησε
τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Καρκαβίτσου, δέχτηκε στὰ φύλλα
τῆς καὶ τὰ πρῶτα τερετίσματα τοῦ Κωσταντίνου
Χατζόπουλου.

— Στὸ τέλος ἡ γνωριμιά μᾶς ἀρχισε νὰ παίρηνη κά-
ποια ἀλλόκοτα χρώματα. Εἶτανε στιγμῆς πού ὁ πάντα
γλυκομίλητος καὶ σεμνὰ ἐκδηλωμένος νέος ἔπαιρνε
τρόπους ἀπέναντι μου, πού μ' ἔκανε νὰ συλλογίζομαι :
— Μὰ τί ἔπαθε λοιπόν ; — Γίνεταν ἀνυπόφορος.
Ὑστερα, — δὲ θυμῶμαι πὼς καὶ γιατί, — ἀρᾶισαν
τὰ συνζπαντήματά μᾶς. Ἡ φιλία μᾶς ἀγάλια ἀγάλια
κατάντησε ἀνάμνηση. Δὲν ξέρω ὕστερ' ἀπὸ πόσα
χρόνια — μὰ πρὶν ἀπὸ τὰ 1898 — συναπαντηθῆκα-
με σὴν Πλατεία τοῦ Συντάγματος. Ὁ Χατζόπουλος
σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ εἶχε γίνεαι ἀφαντος ἀπὸ τὴν Ἀθή-
να. Γύρισε στὸν τόπο του, στὸ Βραχῶρι του, στὰ χτή-
ματά του, στὰ περιβόλια του, ξέρω κ' ἐγὼ πού, σὴ
γῆ πού εἶχε τὴν τιμὴ νὰ τὸν πρωτοδεχῆθῆ ἄρεφος. Καὶ
ἀντίθετα ἀπὸ τὰ συνήθεια τῶν πιστῶν τῆς ποιητικῆς
τέχνης, ἐξαίρεση στὸν κᾶνονα τῆς φιλῆς μᾶς, — μι-
λῶ γιὰ τὰ δικὰ μᾶς πάντα καὶ περιορισμένους πάντα
στὰ φαινόμενα τῆς γενεᾶς μᾶς — ὁ Χατζόπουλος δὲ
γράφτηκε μονάχα στὸ Πανεπιστήμιό μᾶς φοιτητῆς
τῆς Νομικῆς τὰ σπουδάσε τὰ Νομικὰ καὶ πῆρε καὶ
τὸ δίπλωμά του. Κατῶρθωκα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους
τοῦ εἴδους του. Μὰ πάντα καὶ κάτι πού ἔδειχνε πὼς
τὸ κεφάλι του, γερό, εἶχε ὄτι λέμε θέληση, πού κᾶ-
τορθῶνε νὰ στέκεται ὁ ἀνθρώπος πῶς στέρεα, σὲ ὀ-
ποιο ἔδαφος, ἢ ποιητῆς, ἢ χρηματιστῆς. Σ' αὐτὸ τὸ
συναπάντημά μᾶς τότε ρώτησα τί κάνει, πὼς περνᾶ,
τί σκοποὺς εἶχε. Μοῦ ἀπάντησε ὀρθᾶ - κοφτὰ πὼς δὲ
σκάμπαζε πᾶ τίποτε ἀπὸ φιλολογία, πὼς παράτησε
τὴν ποίηση, πὼς δικηγόρος εἶτανε, καὶ πὼς δὲν τὸν